

викладач кафедри сценічного
мистецтва і хореографії ДВНЗ
“Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника”

АВТЕНТИЧНИЙ ТАНЕЦЬ У ВЕСІЛЬНІЙ ОБРЯДОВОСТІ ЛЕМКІВ.

В запропонованій статті проаналізовано праці знаних істориків, фольклористів та етнохореологів з дослідження звичаїв та обрядів лемків, як етнографічної групи українців; висвітлено роль і місце їх автентичних танців у весільній обрядовості.

Ключові слова: лемки, обряд, весілля, танець, автентика.

В предлагаемой статье проанализированы труды известных историков, фольклористов и этнохореологов по исследованию обычаев и обрядов лемков, как этнографической группы украинцев; освещена роль и место их аутентичных танцев в свадебном обряде.

Ключевые слова: лемки, обряд, свадьба, танец, аутентика.

In the proposed article analyzes labor-known historians, folklorists and ethnohoreolohiv of research traditions and rituals lemkos as ethnographic group of ukrainian, highlights the role and place of their authentic dances in wedding ceremonies.

Key words: lemkos, ceremony, wedding dance, authenticity/

Однією з самобутніх етнографічних груп українців, яка здавна цікавить дослідників, є лемки, історична територія проживання яких була доволі розпорошена і простягалася зі сходу вздовж річки Ослави на захід до міста Попраду (Польща), північний кордон знаходився уздовж підніжжя Карпат поряд з польськими містами Шимбарк, Жмигород, Рошенів, а південний охоплював частину Словаччини вздовж річок Топлі і Ондави [1. С.299]. Такий

географічний фактор безперечно вплинув на формування їх своєї матеріальної і духовної культури. Розкиданість лемків по території Європи знайшла свій відбиток у мові, побуті, звичаях та обрядах.

Звичаєво-обрядовим пластом лемківської культури в свій час цікавилися ряд видатних істориків, письменників, етнологів та фольклористів. До більш ранніх польових досліджень цієї етнографічної групи належать праці Й. Лозинського, О. Торонського, Я. Головацького, Ф. Колесси, Ю. Тарновича, І. Верхратського, В. Гнатюка, В. Хиляка, І. Бугери. На сучасному етапі цю роботу продовжують М. Мушинка, Є. Гайова, О. Фабрика-Процька, Т. Саварин, Я. Полянський. Аналізуючи їхні праці, стає очевидним, що більшість з них концентрують свої пошуки лише на пісенній, усній народній та музичній творчості лемків. Згадуючи про звичаї та обряди, найбільшу увагу вони звертають саме на обряд весілля, в якому яскраво розкрито суспільно-побутові відносини та представлено музично-пісенний фольклор цієї етнографічної групи. Проте поза увагою залишається її хореографічна культура, як невід'ємна, але найменш досліджена, частина побуту лемків, що безпосередньо входить в весільний обряд. Тому **метою** даної статті є з'ясування ролі автентичних танців у весільній обрядовості лемків та їх значення у збереженні духовної культури даної етнографічної групи.

Найдавніші дослідження, присвячені весільному обряду лемків, датуються XIX століттям. Серед них на особливу увагу, як одна з перших, заслуговує праця Йосифа Лозинського «*Ruskoje wesile*» (*Руське весілля*), датована 1835р., і яка була створена на основі власних спостережень автора. В даному етнографічному описі, крім викладення самого перебігу весілля, знаходимо відомості про ряд обрядових пісень, а також згадки про танцювальні фрагменти, які були невід'ємною частиною цього обрядового дійства [2].

Дещо пізніше Олексій Торонський у праці «Русини - лемки» (1860р.) здійснює короткий опис весілля. Проте автор не ставив собі за мету глибоке дослідження культури цієї етнографічної групи і всі відомості, зібрані ним, є дещо поверховими. Тому, згадуючи про хореографічну культуру лемків, тісно

пов'язує її з пісенним мистецтвом та помилково зараховує до елементів словацької культури [3].

Наступні дослідження лемківського весілля знаходимо в працях Володимира Хиляка – «Свадебны звычай у лемков»(1871р.)[4], та Яківа Головацького – «Народныя писни Галицкой и Угорской Руси» (1878р.) [5], в яких основна увага приділяється вивченню пісенного фольклору у весільній обрядовості.

В першій половині ХХ століття однією з вагомих праць з дослідження лемківської культури в цілому та весільного обряду, як невід'ємної її частини зокрема, є опублікована монографія Івана Бугери «Українське весілля на Лемківщині» (1936р.). В ній автор поділяє весь обряд на 15 частин, детально описуючи кожен з них. Поряд з пісенно-обрядовим фольклором, дослідник висвітлює роль і місце автентичного танцю лемків, як невід'ємну складову весільної обрядовості [6].

Ще одним з небагатьох дослідників лемківської хореографічної культури був знаний український етнохореолог Роман Гарасимчук, який після Другої світової війни вивчав їх танцювальну автентіку. В процесі здійснених польових досліджень в місцях проживання лемків після їх переселення на Україну, ним було зібрано та записано ряд танців, що відображають хореографічне мистецтво даної етнографічної групи. Всі свої спостереження науковець виклав у своїй монографії «Бойківські і лемківські танці»[7]. В його описах знаходимо ряд характерних танців, які виконувались під час весілля та мали різне призначення.

Яскраве хореографічне забарвлення весільного обряду найбільш відчутне лише в деяких частинах цього дійства. Як стверджують Й. Лозинський [2. с.2-6], та І. Бугера [6. с.4-5], самому весіллю передували так звані «Зальоти» або «Заручини», під час яких, батьки молодих домовлялися про дату весілля, погоджували «віно» («вяно»- придане молодій), оглядали господарство молодого та записували дітям своє майно.

Напередодні весілля, в п'ятницю або в суботу, в домі молодого відбувається так званий «Дружбівський танець» або «Відігравання на добраніч». Під час цього обряду молодий, прощаючись зі своїм парубоцьким життям, танцює у колі юнаків, після чого свої танці танцюють дружби і всі охочі[8. с.18]. Одночасно в домі молодої наречена зі своїми подружками збираються на виготовлення «ріщки» - своєрідного деревця прикрашеного барвінком та квітами, яке відображало жінку-матір, як символ продовження життя, та було невід'ємним атрибутом лемківського весілля. Під час цього процесу очікуючи на прихід молодого з друзями, співали відповідні обрядові пісні:

*Вивили ми ріщку з того комарішку,
жеби люди знали, же мам товаришку[6. с.7].*

По їх приходу, після невеликого частування, молода танцює в колі дівчат сама, потім з подружками, друзями, а в самому кінці з молодим. [8. с.18].

Проаналізувавши роботи дослідників лемківської культури, про які згадувалось вище, бачимо, що в жодній з них чітко не зафіксовано хореографічну лексику, що була присутньою в цій частині весілля. Проте, порівнюючи опис автентичних танців, поданих Ярославом Бодаком в праці «Весілля на Лемківщині», з одним зі зразків хореографічного фольклору даної етнографічної групи, описаного Р. Гарасимчуком в монографії «Бойківські і лемківські танці», а саме з танцем «козак», бачимо деяку схожість між ними, зокрема в будові танцю, малюнках та музично-ритмічному оформленні.

Так за Я. Бодаком „ Парубки стають у коло, в середині якого молодий з друзями. Музиканти грають, а дружби співають. Молодий танцює з друзями“ [8.с.18].

Р.Гарасимчук в свою чергу зазначає, що „ Будова танцю «козак» з Балутянки складається з однієї фігури. Тут танцюють його самі хлопці, або хлопці з дівчатами. Вони творять фігуру розірване коло з пар, при чому танцюристи в парах не тримаються. В центрі кола танцює звичайно один хлопець “ [7. с.138]. Також останнім, наводяться приклади автентичних

танцювальних рухів «козака», для парубків та дівчат. „Чоловіки танцюють крок прибивання або тропачок... Дівчата легко притупують, виконуючи тропачки і танцюють більш здержано...“ [7 с.138-139].

Співставивши дану частину досліджень двох вищезгаданих науковців, приходимо до висновку, що цілком можливо, саме цей танець з присутніми в ньому танцювальними елементами, був одним з ключових моментів в цьому фрагменті лемківського весілля.

Як стверджує І. Бугера, під час традиційних обрядів в наступних частинах весілля («Перед шлюбом у молодого», «Молодий в дорозі до молодої», «Молодята йдуть до шлюбу»), першочергове місце займали батьківські настанови, релігійні притчі та обрядові пісні. Однак танцювальний фольклор залишався поза увагою дослідника. Проте, вже після того як наречені повертаються після церкви до дому молодої для відзначення цієї події («Гостина в молодої по шлюбі»), в праці І. Бугери згадується ряд традиційних автентичних танців цієї етнографічної групи, що були складовою цього обряду [6, с.32].

Цікаві зразки хореографії з лемківського весілля подає і Р. Гарасимчук. Зокрема він зупиняється на танцях «Обертак», «Круглий», «Викручана». На окрему увагу, на думку дослідника, заслуговує «Весільний танець», який поєднує в собі елементи «Потряски» та «Коломийки», що були досить популярними серед лемків і входили в цей обряд. В першу чергу це стосується переселенців з сіл Лупків, Довжиця, Одрехова (Ліський та Сяніцький повіти, Польща) [7. с.164-165].

Безумовно відомості про хореографічний фольклор лемків, що зібрав і записав Р. Гарасимчук, є чи не єдиними на даний час, які мають неабияке значення для збереження їх самобутньої культури загалом та весільної обрядовості зокрема. Проте необхідно зазначити, що, даючи чітку характеристику основним танцювальним фігурам та описуючи автентичну лексику цих танців, він конкретно не вказує в якій саме з усіх частин весілля вони виконуються.

Хоча, звернувши увагу на приклади обрядових пісень, записаних Р. Гарасимчуком, що супроводжували вище згадані зразки автентичної танцювальної культури, а зокрема «Потряску»:

*Бив мене муж, бив мене юш;
бив мене в суботу за мою роботу.
Не буду юш“ [7.с.158],*

та порівнявши їх з текстами пісень які подають інші дослідники лемківського весілля, а саме І. Бугера, описуючи «Гостину в молодії по шлюбії»:

*Бив мене муж, бив мене юш;
бив мене в суботу за мою роботу.
Не буду юш“ [6. с.32],*

стає очевидним, що саме цей танець був одним з головних, що виконувались в цій частині весілля.

Тут же знаходимо і опис танцювальних фрагментів, що супроводжували цей обряд. На нашу думку, на особливу увагу заслуговує так званий танець «Поважних гостей». „ Свашки повиходивши зза стола, розказують (замовляють-авт.) собі танець... Дві бабі ловлять старого хлопа і скачуть дрібного «гопака» і дуже скоро“ [6. с.37]. Цей же танець зустрічаємо в дослідженнях Р. Гарасимчука в гуцульському весільному обряді, сценічний варіант якого здійснила в ансамблі танцю «Покуття»(м. Коломия) Дана Демків. Необхідно зазначити, що молодь в цьому танці ніколи не приймала участі, вважаючи темп виконання танцю повільним для себе, про що говорить вираз „То моя баба так данцувала“ [9. с.21].

Ще одним з цікавих весільних танців, за дослідженнями І. Бугери, є обряд перетанцювання , під час якого дружки обдаровують молоду та дружбів. В цьому фрагменті весілля приймала участь виключно молодь[6.с.38]. Після чого всі весільні гості танцювали «Медведка», при цьому співаючи:

*Медведю дай лабу, бо підемо по бабу;
баба ся опила, та медведя забила[6. с.39].*

Опис цього танцю, як однієї зі складових лемківської автентичної хореографічної культури, знаходимо і в монографії етнохореолога Р.Гарасимчука [7. с.146]. Однак автор не вказує, що саме цей танець був частиною лемківського весільного обряду.

Характеризуючи подальші події лемківського весілля, описані І.Бугерою як «Зачіпини молодої», та «Придани» [6. с.47-58], що відбувались в домі молодого, можна сказати, що саме в них яскраво відображено обряд переходу молодої у інший соціальний статус. Через характерні ритуали, які неодмінно супроводжуються обрядовими піснями та танцями, дівчина остаточно переходила у стан заміжньої жінки, що в свою чергу встановлювало для неї нові правила, та норми поведінки. За спостереженнями даного дослідника, під час обряду «Зачіпини молодої» наречена в новому вбранні заміжньої жінки танцює з молодим, а потім з друзями і старостою [6. с.48]. В свою чергу Я. Бодак, згадуючи цю частину весілля, також вказує на своєрідний обрядовий танець, під час якого молода танцювала з усіма чоловіками з родини молодого [8. с.22]. Проаналізувавши форму та зміст цих автентичних танців, бачимо що в них присутній певний ритуал, під час якого молода жінка стає частиною родини молодого. На нашу думку, саме цей фрагмент хореографічної культури лемків, що присутній у весільному обряді, чітко вказує на певні родинно-побутові відносини, які притаманні цій етнографічній групі.

В частині лемківського весілля «Придани», описаного І. Бугерою, знаходимо останні відомості про автентичні танці, що мали відношення до цього обряду, як складові елементи хореографічної культури даної етнографічної групи. На відміну від інших обрядів вони носили скоріше розважальний характер, але тим не менше, маючи пряме відношення до танцювального фольклору лемків, - також заслуговують на увагу.

Не роблячи чіткого опису танців вищезгаданий дослідник подає тільки деякі тексти пісень що їх супроводжували:

*Заграй мі гудачку на тонку струнечку,
Най си витанцюю свою фраєречку.[6. с.54].*

Однак порівнявши їх з деякими зразками танцювально-пісенного фольклору записаними Р. Гарасимчуком, а саме з танцем «Обертак» бачимо між ними неабияку схожість:

Заграй мі, гудачку, на тонку струночку.

Няй си витанцюю красну невісточьку.[7. с.152].

Також І. Бугера подає ряд приспівок, що вказують на назви автентичних танців:

Заграй мі гудачку, штаєра, штаєра,

Най си витанцюю моего фраіра.[6. с.54].

Опис танцю «Штаєр» знаходимо у праці Р.Гарасимчука, який хоча і зробив опис основних кроків та малюнків, про те не вказує про пряме відношення його до лемківського весільного обряду [7 с. 195-196].

Наступним і останнім зразком автентичного танцювального фольклору цього обряду, який описаний в працях дослідників лемківської весільної обрядовості, є танець «До чепін». Найгрунтовніший його опис знаходимо у І. Бугери. За його свідченнями: „ Староста бере молоду, кілька разів обертається, дає до руки 1-2 зл. (злотих – авт.), 50гр. (грош – авт.) і віддає молодому дружбові “ [6. с.58]. Слід вказати, що в цьому танці брали участь всі весільні гості, які в процесі перетанцювання здійснювали своєрідний обряд обдарування молодої, цим самим дякуючи молодим за гостину та бажаючи їм щасливого подружнього життя.

Лемківське весілля, зі своєю пісенною, музичною та танцювальною творчістю, в повній мірі відображає своєрідну культуру даної етнографічної групи. Саме танець, як один з компонентів духовної культури лемків, репрезентує різноманітні аспекти родинно-побутових відносин, що формувались на протязі століть.

Однак незважаючи на достатню кількість наукових досліджень, в яких розкрито традиційну культуру лемків, саме питання автентичного танцювального фольклору, як складової весільного обряду, потребує подальшого аналізу та вивчення.

Список використаної літератури:

1. Стасько Б.В. Хореографічне мистецтво Івано-Франківщини./ Б.В. Стасько. – Івано-Франківськ .: Лілея – НВ, 2004. – 312с.
2. J. Lozinsryi. Ruskoje wesile/ J. Lozinsryi. – Peremyszel.: Typografia Wladycznoj gr. kat. 1835. – 153с.
3. Олексій Торонський. Русини-лемки (1860). “Додаток до лемківського календаря 2000”/ Олексій Торонський. – New York, 2000. – 55с.
4. Хиляк В. Свадебні звичаї у лемків// Літературний збірник, издаваний Галицко-Русскою Матицею/ Володимир Хиляк. – Львів, 1871. С. 4-29.
5. Головацький Я. Народныя песни Галицкой и Угорской руси// Разночтения и дополнения. Ч.3/ Я. Головацький. – М: Издание Императорского Общества истории и Древностей Россійскихъ при Моемъ сковскомъ Университетѣ 1878. – 738с.
6. Іван Бугера. Українське весілля на Лемківщині// Фольклорно-етнографічне видання/ Бугера Іван. – Івано-Франківськ.: Нова Зоря, 1997. – 61с.
7. Роман Гарасимчук. Народні танці українців карпат. КН 2. Бойківські і лемківські танці./ Р. Гарасимчук. – Львів.: НАУА Інститут народознавства, 2008. – 320с.
8. Ярослав Бодак. Весілля на Лемківщині/ Я. Бодак. – Варшава.: "Наша культура", 1973. – чч. 7- 27.
9. Harasymczuk R.W. Tance Huculskie/ Harasymczuk R. – Lwow .; Wydawnictwo z zasilku glownego zarzadu towarzystwa przyjaciol huculszczyny, 1939. – 303с.